

EESTI ARSTIDE SELTS ROOTSIS

Jaan Novek

1944-1969

Eesti Arstide Selts Rootsis (EASR) endise esimehe Elmar Jakobsoni andmetel põgenes a. 1944 Rootsi 119 arsti ja 10 hambaarsti. Nende üheks suuremaks mureks oli töökoha leidmine. Arvati, et ühtekoondatult võiks saada kergemini vajalikku informatsiooni kui tegutsedes omal käel. Ka valitses soov kuuluda oma rahvuslikku erialalisse seltsi. Nii moodustatigi juba 1945. aasta jaanuaris toimikond ülesandega registreerida siia saabunud arstid ja hambaarstid. Informatsioonikoosolekul 9. märtsil 1945 kiideti heaks EASR asutamise mõte ja moodustati uus toimikond ülesandega välja töötada põhikiri. Edasi otsustati moodustada Eesti Komitee juurde tervishoiu sektsioon, kuhu kuuluksid peale arstide ja hambaarstide ka õed ja põetajad. EASRi ametlik asutamine toimus 1945. aasta 6. aprillil toimunud koosolekul, millest võttis osa 40 kolleegi. Võeti vastu äsja väljatöötatud põhikiri ja moodustati juhatus koosseisus prof. J. Riives (esimees), H. P. Rossmann (abiesimees), E. Jakobson (kirjatoimetaja), prof. F. Grant (teaduslik kirjatoimetaja), hambaarst A. Paomees (laekur). Samal aastal registreeriti EASR *Medicinalstyrelsenis* (Tervishoiuvalitsuses) koos põhikirjaga rootsikeelses tõlkes. Seevastu ei registreeritud EASRi kui ametlikku organisatsiooni riigis.

Juba enne asutamiskoosolekut oli prof. A. Lüüsilt saabunud asutamiskomisjonile kiri, milles ta õnnitles EASRi tema ellukutsumise puhul. Selle kirjaga oli A. Lüüs kui viimane Eesti Arstideseltside Liidu esimees tunnustanud ametlikult EASRi olemasolu. Pealegi olid asutavast koosolekust osa võtnud kolleegid kuulunud Eesti Arstideseltside Liitu. Nimetatud tõsiolude alusel pidas E. Jakobson õigustatuks lugeda EASRi õigustatud järeltulijaks Eesti Arstideseltside Liidule. Lisaks olgu nimetatud, et I. Kábini andmetel likvideeriti Eesti Arstideseltside Liit 15. septembril 1940 Tartus toimunud koosolekul. Viimast koosolekut juhatas esimees A. Lüüs.

Värskelt loodud EASR sattus kohe erakorraliste ülesannete ette. Nimelt tuli Eesti Vabariigi Londoni saatkonnalt ettepanek kavandada okupeeritud Eesti jaoks tervishoiu ja hoolekande tegevus juhuks, kui Eesti saab vabaks. E. Jakobsoni ja K. Koogi ütluse järgi kavandati see ülesanne "peensusteni". Ka siin viibivatele õdedele ja põetajatele määrati nii ülesanded kui tegutsemise kohad.

Töökohtade hankimiseks pöördus EASR Londoni saatkonna kaudu UNRRA poole pakkudes meie arstide tööjõudu põgenikelaagritesse Euroopas. Pöörduti ka *Medicinalstyrelsen*'i poole, kus aga alguses suhtuti vägagi tõrjuvalt meie taotlusse. Kuid peatselt muutus suhtumine. *Medicinalstyrelseni* kauaaegne *generaldirektör* ja *scheff*, med. dr. Axel Höjer hakkas väga soojalt suhtuma eestlastesse. Ta olevat öelnud E. Jakobsonile, et ta tegevat kõik mis võimalik eesti arstidele töö saamiseks. Ka hambaarstid said sooja suhtumise osaliseks ja seda *medicinalråd* Arvid Bernhard Maunsbachi poolt. Tema oli *scheffiks Medicinalstyrelseni tandvårdsbyråle* (Tervishoiuvalitsuse hambaarstiosakonnale). Hambaarstid rakendati tööle *Folk tandvårdis* (kommunaalses hambaarstivastuvõtus). Legitimatsiooni saamiseks pidid nad aga sooritama teatud eksamid.

Arstide töölerakendamine toimus järkjärguliselt. Nii mõnelegi sai esimeseks töökohaks laagriarsti koht. Hiljem lubati avada ka eravastuvõtt, kuid õigusega vastu võtta ainult kaasmaalasi. Paljud arstid määrati aga nn. arhiivitööle ülesandega näiteks töödelda arstiteaduslikke materjale. Hiljem lubati siiski ravida ka rootslasi, kuid seda ainult rootsi kolleegi juhendusel. Sellega avati tee haiglasse. Järgmise sammuna lubati hakata töötama ka jaoskonnaarstina, kuid ilma õigusega kirjutada *attesti* vaimuhaiglasse saatmiseks. Täieliku praktiseerimisõiguse saamiseks hakati juba enne 1950. aastat nõudma eksamit *rätts-och statsmedicinis* (kohtu- ja riigiõiguses), eksameid oma erialal ja ka aastapikkust tööd haiglas. Keeleoskuse kohta tuli hankida tõend oma ülemuselt. Kui kõik need tingimused olid täidetud, andis Kungl. Maj:t loa "*inom riket utöva läkarkonsten*" (riigis töötada arstina) ja seda ka kodakondsuse puudumisel. Täisõiguslikuks (*legitimerad*) arstiks saamiseks nõuti aga Rootsi kodakondsust. Sellega avanes tee ka ülemarstiks saamiseks.

Töölubade hankimine *Medicinalstyrelsen*'is toimus E. Jakobsoni ja J. Riivese vahendusel. Nendest viimane emigreerus aga peatselt Kanadasse. Nemad andsid nõu kolleegidele, kontrollisid esitatud andmeid ja esitasid need seejärel *Medicinalstyrelsen*'ile. Vähemalt ühel juhul avastati valeandmed.

EASRi tegevuse algaastatel korraldati referaadiõhtuid peaaegu iga kuu. Nendel täiendati vastastikku oma teadmisi. See oli tarvilik, sest sageli tuli tööle minna teisele erialale. Aastast 1962 korraldati ainult kord aastas peakoosolekuid. Viimasel peakoosolekul 1965. aastal valiti EASRi esimeheks E. Jakobson. Seejärel soikus tegevus kuni aastani 1969. Selle nn varjusurma ajal seisnes tegevus peamiselt surmakuulutuste avaldamises E. Jakobsoni kuulul.

Taassünd

EASRi taassünd toimus 1969 aasta kevadel E. Jakobsoni algatusel. Juurde oli kasvanud uus põlvkond arste ja hambaarste. Ees seisis E. Jakobsoni pensionile minek. Kõigil põles põues rahvuslik tunne ja soov säilitada EASR kui rahvuslik ametialaline organisatsioon. 1969 aasta kevadel moodustati E. Jakobsoni juhtimisel nn. korraldav toimkond ülesandega taastada EASR.

Taassünd toimus peakoosolekul 14. novembril 1969. Lisaks taastamisotsusele leiti, et EASRi tegevust tuleb hakata korraldama suurte geograafiliste kauguste tõttu piirkondade viisi. Lõuna-Rootsi kolleegide keskuseks määrati Lund-Malmö ja Lääne-Rootsile Göteborg. Kummalegi keskusele määrati hiljem oma juhatus. Kesk- ja Põhja-Rootsis asuvad kolleegid arvestati kuuluma otse juhatuse alla Stockholmis. Otsustati ka ümber töötada põhikiri, nii et organisatsiooni saaksid kuuluda ka üliõpilased. A. Anderson oli sirvinud läbi *Riksförsäkringsverketi* registri ja leidnud seal 186 eesti arsti ja 44 hambaarsti nimed. Võrreldes siiatuleku algaastaga oli seega kolleegide arv tunduvalt suurenenud ja seda peamiselt Rootsis ülikooli lõpetanute arvel. Lisa andsid ka Saksamaalt siia ümber asunud kolleegid. Asutamiskoosolekul võeti vastu uus, E. Jakobsoni poolt määratud juhatus koosseisusuga J. Novek (esimees), E. Nõu (abiesimees), hambaarst M. Martinson (kirjatoimetaja), A. Anderson (teaduslik kirjatoimetaja) ja H. Vadi (laekur).

EASRi taasasutamise koosolekust osavõtjad Eesti Majas 14. novembril 1969.

Esimene rida (vasakult): A. Hiielo, A. Moks, E. Jakobson (lahkuv esimees), L. Mägi, M. Teas, E. Hiielo, V. Valmre, A. Viita, tundmatu, J. Novek (esimees), M. Adoff, H. Jakobson, K. Kook. Teine rida (vasakult): A. Klaassen, A. Lepp, A. Tava, E. Nõu, P. Teas, J. Kiviloog, M. Weltmann, T. Neuhaus, J. Roonemaa-Rohuste, K. Kinnunen (varjatult), A. Ungersson, M. Kaigas, G. Lindeberg-Lindvet, E. Nõmm, M. Martinson, M. Matto-Andersson. Ülemine rida (vasakult): A. Anderson, A. Kõvamees, I. Hubel-Puusepp, H. Vadi.